FORMAREA CADRELOR ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI FIZICE ȘI SPORTULUI ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1944–1990)

TRAINING OF STAFF IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT IN MOLDOVAN RSS (1944–1990)

CZU: 377/378.091:796.071.4(478)″1944/1990″ https://doi.org/10.59295/spd2025u.05

Sergiu GURIN
ORCID: 0000-0001-5512-4471
E-mail: sergiugurin@icloud.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The study presents the evolution of the training of physical education teachers and coaches in the Moldavian SSR between 1944 and 1990, under the Soviet regime. The analysis focuses on the institutional and ideological aspects that influenced the development of these fields, emphasizing changes in educational programs, teacher training policies, and their impact on sports practice.*

Keywords: *physical education, sports, frameworks, politics, ideology, education, Moldovan SSR.*

INTRODUCERE

Reanexarea Basarabiei de către URSS în 1944 a generat o perioadă de profunde transformări și dificultăți. Este vorba de foametea organizată din anii 1946–1947, care a provocat moartea a peste 200 000 de oameni, operațiile de deportări în masă (1949, 1951), colectivizarea forțată. Pe acest fundal tensionat, regimul de ocupație sovietic a implementat politicile sale culturale și politice, trimițând specialiști din afara RSSM, în special din Rusia sau Ucraina. Controlul centralizat și omogenizarea culturală au fost elemente fundamentale ale acestei perioade. Suportul culturii sovietice l-a constituit ideologia instituită potrivită următoarelor concepte: promovarea comunismului, eroismului, colectivismului, luptei de clasă [1, p. 39]. Toate acestea avea drept scop final formarea *homo sovieticus*, un proiect, în esență utopist.

Educația a reprezentat un instrument esențial pentru regimul sovietic în modelarea „omului societății comuniste” [2]. Sistemului de învățământ constituia o autentică platformă de inoculare a principiilor ideologiei comuniste, cu viziuni velikoruse, imperialiste, de „ajutor internațional” [3, pp. 13-38]. Se inocula ideea că URSS este un stat invincibil, iar locuitorii săi trebuie oricând să-și sacrifice viața în numele patriei socialiste.

Cultura fizică și sportul au fost componente integrate ale acestui proiect de construcție și extindere statală. Ele erau percepute nu doar ca activități menținute pentru fortificarea sănătății sau recreere, ci și ca mijloace puternice de inginerie socială și de control ideologic. Obiectivul explicit era dezvoltarea unui „om sovietic nou”, caracte-

rizat printr-o „personalitate armonios dezvoltată, disciplinată spiritual”[4, pp. 65-66]. Această instrumentalizare a educației fizice și sportului viza cultivarea perfecțiunii fizice, a purității morale și a bogăției spirituale, aliniind indivizii la obiectivele colective ale statului sovietic. Prin urmare, conținutul, structura și obiectivele educației fizice și ale antrenamentului sportiv erau priorități ideologice, nu doar pedagogice sau atletice.

INSTITUȚII DE FORMARE A CADRELOR ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI FIZICE ȘI A SPORTULUI

Dezvoltarea educației fizice și a sportului în RSS Moldovenească a fost marcată de înființarea strategică a unor instituții de formare, menite să susțină obiectivele statului sovietic.

Astfel, Tehnicumul de Cultură Fizică din Chișinău a fost înființată în 1945 cu scopul de a pregăti cadre cu studii medii în domeniul culturii fizice. Absolvenții erau destinați să activeze ca învățători în școlile de cultură generală, în școlile sportive pentru copii și tineret, precum și ca metodiști de educație fizică în colhozuri, sovhozuri și întreprinderi [5, p. 7]. Înființarea acestei instituții de învățământ a reprezentat o primă etapă în formalizarea instruirii în educația fizică în RSSM. Prioritatea imediată, după război, a fost asigurarea unei pregătiri fizice extinse pentru populație. Această orientare pentru formarea de cadre practice, destinate mobilizării în masă, se încadra în principiile programului sovietic „Gata pentru Muncă și Apărare” (*GTO*), care viza pregătirea fizică a întregii populații pentru muncă și serviciul militar [6, p. 157]. Necesitatea de a integra cultura fizică în diverse sectoare ale societății subliniază intenția statului sovietic de a utiliza sportul pentru obiective politice, sociale și economice ample.

Facultatea de Cultură Fizică a fost deschisă în cadrul Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău în 1949 [7, p. 4]. Institutul, fondat inițial în 1940 ca Institut Pedagogic Moldovenesc de Stat, a fost reînființat în 1944, după evacuarea din timpul războiului. Până în anul de studii 1950–1951, acesta includea șapte facultăți, inclusiv cea de Cultură Fizică, având un număr de 2 368 de studenți [8, pp. 79-86]. Absolvenții acestei facultăți obțineau calificarea de învățător de educație fizică, anatomie și fiziologia omului, având dreptul de a preda aceste trei materii în școlile medii de cultură generală. În 1968, în cadrul acestei facultăți a fost înființată Catedra de gimnastică, continuând activitatea unei Catedre de teorie și metodică a educației fizice, care exista din 1950. Această catedră a avut un rol esențial în formarea cadrelor didactice naționale și a colaborat activ cu instituții de învățământ superior din alte republici sovietice, precum Rusia, Ucraina și Belarus. Integrarea educației fizice într-un sistem pedagogic superior și abordarea sa cu rigoare academică au fost evidente. Evoluția de la tehnicum la o facultate pedagogică a indicat o creștere a nivelului de pregătire a profesorilor, punând accentul pe componenta educativă. Colaborarea cu instituții din întreaga Uniune Sovietică a asigurat o standardizare și o abordare științifică a educației fizice, menită să producă specialiști la nivel unional.

De menționat faptul că educația fizică și sportul erau pe larg aplicate și în cadrul altor instituții de învățământ superior. Astfel, în anul 1951 studenții de la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău au obținut locul I la competiția republicană de volei. Medicinișii participau și la competiții unionale [9, p. 222].

Școala Republicană de Măiestrie Sportivă Superioară (ȘRMSS) din Chișinău a fost creată în 1977. Această instituție a jucat un rol crucial în dezvoltarea sportivilor de performanță. Sub conducerea lui Vadim Mykolayovych Kachur (1977–1982), ȘRMSS și-a îmbunătățit semnificativ poziția în sistemul unional de evaluare a școlilor de măiestrie sportivă, urcând de pe poziția 65 pe locul 12 din cele 130 de școli din URSS [10]. Înființarea și ascensiunea rapidă a ȘRMSS în anii 1970–1980 demonstrează o accentuare a sportului de performanță. Această orientare strategică, de la participarea în masă la cultivarea sportului de performanță, a urmărit obținerea prestigiului internațional pentru Uniunea Sovietică. Clasamentul în sistemul unional subliniază natura centralizată și competitivă a dezvoltării sportului sovietic, unde republicile concurau pentru recunoaștere și resurse pe baza performanțelor sportive. Această tendință a coexistat cu planificările stabilite însă uneori a intrat în tensiune cu obiectivul de formare a culturii fizice de masă.

ABORDĂRILE PEDAGOGICE

Sistemul educațional sovietic era structurat în trei nivele. Astfel, exista învățământ primar, mediu incomplet și mediu general. Programele de învățământ și manualele erau unice, elaborate și aprobate de autoritățile centrale. Educația fizică a constituit o disciplină obligatorie în toate etapele sistemului de învățământ sovietic, cu un număr specific de ore săptămânale: cinci ore în învățământul preșcolar și primar, patru în cel mediu și trei – superior [11, pp. 5-7]. Această obligativitate a asigurat o implicare largă a populației în activitățile fizice. Metodologiile de predare includeau metode verbale (explicația, expunerea, conversația), metode practice (demonstrația, repetiția), observația și evaluarea activității.

DIRECTIVELE PARTIDULUI COMUNIST: SPORTUL CA INSTRUMENT POLITIC

Partidul Comunist al URSS a utilizat sportul în scopuri de propagandă ideologică, având ca obiectiv pregătirea „eternului luptător sovietic” împotriva adversarilor „imperialiști” [12, pp. 77-78]. Sportivii au fost avansați la rangul de simboluri ale victoriei și ale marilor realizări, fiind recrutați activ de ideologi pentru a transmite mesajele și imaginile dorite [13, pp. 170-178]. Dincolo de dezvoltarea fizică, sportul a servit ca un puternic instrument de *soft power* sovietic și de construcție a unei identități unificate de „popor sovietic”. Victoriile internaționale erau prezentate ca triumfuri ale socialismului asupra capitalismului, validând astfel modul de viață sovietic [14]. Această instrumentalizare a transformat sportivii în eroi naționali și instrumente de propagandă, întruchipând calitățile dorite ale *homo sovieticus* și cultivând mândria colectivă [13, p. 176].

SPORTUL DE MASĂ VERSUS SPORTUL DE PERFORMANȚĂ

Sistemul sportiv sovietic, inclusiv în RSSM, a operat sub o tensiune inerentă între promovarea sportului de masă și cultivarea sportului de performanță. Programul „Gata pentru Muncă și Apărare" (GTO) a fost un exemplu elocvent al accentului sovietic pe pregătirea fizică în masă. Acesta evalua cetățenii pe baza unor norme standardizate de rezistență, forță și viteză [6, p. 157]. Scopul principal al acestui program era pregătirea populației atât pentru muncă, cât și pentru serviciul militar, reflectând dimensiunea militară a educației fizice sovietice [4, p. 67].

În paralel cu promovarea sportului de masă, statul sovietic a investit masiv în formarea sportivilor de înaltă performanță, considerați esențiali pentru competițiile internaționale, unde victoriile demonstrau, implicit, superioritatea sistemului socialist [14]. Această abordare a generat o tensiune, deoarece resursele și atenția erau adesea direcționate spre sportul de performanță, uneori în detrimentul unui model cu adevărat integrativ de sport pentru toți. Statul intervenea direct în deciziile sportive, chiar și la cele mai înalte niveluri, așa cum s-a observat, de exemplu, în cazul fotbaliștilor [15].

Acest „paradox al performanței" a fost o caracteristică definitorie a sportului sovietic. Deși se promova o cultură fizică de masă pentru scopuri ideologice și de apărare, accentul principal și alocarea resurselor se îndreptau adesea către performanța de nivel înalt, pentru a câștiga recunoaștere internațională. Această strategie a putut masca deficiențe sistemice în sănătatea publică și în infrastructura sportivă recreativă, conducând la un model mai puțin „integrativ".

PERFECȚIUNEA FIZICĂ ȘI IDENTITATEA COLECTIVĂ

Homo sovieticus a reprezentat un concept idealizat al unui nou tip de individ, cultivat de regimul sovietic. Acesta era caracterizat prin devotament nelimitat față de Patrie, apartenența la colectiv și un accent deosebit pe muncă și perfecțiunea fizică. Educația fizică a fost concepută explicit pentru a cultiva calități precum disciplina, spiritul de prietenie, respectul față de autoritate și colectivismul [4]. Sistemul sovietic a suprimat inițiativa individuală și gândirea critică, favorizând conformismul și obediența față de directivele statului sovietic. În sport, acest lucru s-a transpus printr-un accent pe acțiunea colectivă, mai degrabă decât pe rivalitatea individuală, și o „anumită seriozitate" care sugera că sportul era „doar o altă muncă" [16]. Modelarea ideologică a *homo sovieticus* prin sport a prioritizat în mod fundamental identitatea colectivă și loialitatea față de stat, în detrimentul exprimării și autonomiei individuale. Prin urmare, activitățile sportive nu erau despre performanţa personală sau realizarea individuală în sens occidental, ci despre slujirea statului și demonstrarea superiorității sistemului socialist. Această abordare a condus adesea la o subestimare a creativității individuale și la o concentrare pe aderarea strictă la metodele prescrise, astfel inhibând inovația reală în practica sportivă.

TRĂSĂTURILE SOVIETICE ÎN SPORTUL MOLDOVENESC

În ciuda reorientării declarate către valorile europene, anumite practici și mentalități din perioada sovietică s-au increat adânc în educația fizică și sportul moldovenesc. De exemplu, se observă că practicile sportive școlare din Republica Moldova nu prezintă „o mare diferență" față de cele din RSS Moldovenească. Această similitudine sugerează o continuitate a anumitor metode pedagogice sau a tipurilor de sporturi prioritizate. Conceptul de *homo sovieticus*, caracterizat prin trăsături precum indiferența față de calitatea muncii, lipsa inițiativei și dependența de stat, poate influența subtil cultura sportivă contemporană. Deși sistemul sovietic a generat realizări notabile, accesul la aceste performanțe era adesea limitat, iar infrastructura construită a fost ulterior distrusă sau neglijată. Aceasta indică faptul că, în ciuda schimbărilor de politică și a aspirațiilor europene, abordările pedagogice adânc înrădăcinate și o anumită mentalitate, posibil legată de dependența de structurile de stat sau de lipsa inițiativei individuale în dezvoltarea sportului la nivel de bază, continuă să influențeze implementarea practică a educației fizice. Această situație creează o interacțiune complexă între inerția istorică și provocările contemporane, cum ar fi problemele de infrastructură și dificultatea de a stimula o dezvoltare sportivă cu adevărat independentă.

CONSIDERAȚII FINALE

Politicul şi ideologia a avut un impact profund asupra educației fizice și sportului în RSS Moldovenească, transformându-le în instrumente ale politicii de stat, orientate spre îndoctrinarea ideologică și crearea „omului sovietic nou". Acest proces a implicat stabilirea unui sistem centralizat de instituții, a unor curricule standardizate și a unor abordări pedagogice care prioritizau disciplina colectivă și prestigiul național, adesea în detrimentul autonomiei individuale și al unei participări de masă cu adevărat extinse. Tensiunea dintre sportul de masă și sportul de performanţă a fost o caracteristică definitorie, cu resurse adesea direcționate către sportivii de înaltă performanță pentru a demonstra superioritatea sovietică pe scena internațională.

Tranziția către independență a adus un șoc sistemic, ducând la provocări semnificative în ceea ce privește finanțarea, infrastructura și capitalul uman. Deși, Republica Moldova a adoptat ulterior un parcurs de integrare europeană, adoptând noi politici educaționale și sportive aliniate la valorile democratice și umaniste, moștenirea sistemului sovietic rămâne palpabilă. Elemente ale mentalității *homo sovieticus*, cum ar fi o dependență persistentă de inițiativele de stat sau o adoptare mai lentă a abordărilor centrate pe individ, continuă să influențeze practicile contemporane, în special la nivel de bază. Aceasta creează o interacțiune complexă, în care inerția istorică se întâlnește cu aspirațiile pentru o nouă identitate europeană în sport.

REFERINȚE:

1. URSU, Valentina. Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944–1956. Chişinău, Pontos, 2013, 292 p.
2. CARASIUCENCO, Georgeta. Cum se învăța pe vremurile sovietice. Disponibil: https://www.moldova.org/cum-se-invata-pe-vremurile-sovietice/ (accesat: 06.06.2025).
3. XENOFONTOV, Ion Valer; PRISAC, Lidia. Învățământul superior în RSS Moldovenească: o abordare din interior. În: Recurs la memorie: învățământul superior din RSS Moldovenească / editor: Liliana Rotaru; coordonatori: Georgeta Stepanov, Ion Valer Xenofontov; responsabil de ediție: Lidia Prisac, Chişinău, Lexon-Prim, 2022, pp. 13-28.
4. ZILBERMAN, Victor. Physical education in the Soviet Union. În: McGill Journal of Education, Vol. XVII, No.1 (Winter 1982), pp. 65-75.
5. BUSUIOC, L. Studenții de la „Creangă". [Facultatea de Educație Fizică și Sport de la Institutul Pedagogic „Ion Creangă" din Chișinău]. În: Cultura, 27 iunie 1970, p. 7.
6. GURIN, Sergiu. Sistemul de educație fizică și sport în tranziție: de la Uniunea Sovietică la Republica Moldova, anii 1988–1996. În: Conferința „Latinitate, Romanitate, Românitate", 7, Chișinău, Moldova, 31 octombrie – 2 noiembrie 2024, Chişinău, 2024, pp. 156-158.
7. TOLMACEOV, P. Cadrele determină succesul: [Pregătirea cadrelor de învățători de educație fizică la Institutul pedagogic „Ion Creangă"]. În: Moldova Socialistă, 20 iulie 1978, p. 4.
8. АНТОНЕНКО, Н. Кузница кадров [Молдавский педагогический институт]. În: Октябрь, nr. 5, 1949, pp. 79-86.
9. XENOFONTOV, Ion Valer; PRISAC, Lidia. Activitatea extracurriculară la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (1945–1991). În: O utopie devenită realitate: învățământul superior în RSS Moldovenească – de la planificare la reproducere. Lucrări prezentate la Conferința națională cu participare internațională, Chișinău, 15–17 octombrie 2020, Chișinău, 2020, pp. 215-229.
10. Спорт для всіх /Центральний спортивний портал Херсонської. Disponibil: https://sportforall.info/articles/view/10776 (accesat: 06.06.2025).
11. 11. БАДИЯ, И.В.; Морару, А.Д. Исследование уровня физической и технической подготовленности абитуриентов, поступающих на Факультет Физического Воспитания. În: Совершенствование системы физического воспитания детей школьного возраста: Кишинёв, 1979, pp. 5-7.
12. GURIN, Sergiu. Repere istoriografice ale culturii fizice și sportului în RSS Moldovenească (1944–1991). În: Conferința „Latinitate, Romanitate, Românitate", 6, Chișinău, Moldova, 3-5 noiembrie 2022, Chişinău, 2022, pp. 77-78.

13. КОЛЕСНИКОВ, А.Б. Физкультура и спорт в ссср как социальная «лаборатория» конструирования идеала советского человека. În: Исторический курьер, nr. 6 (20), 2021, pp. 170-178.
14. MARKISOHN, Hannah, The Soviet Sports Machine. Disponibil: https://history.hanover.edu/hhr/17/HHR2017-markisohn.html (accesat: 06.06.2025).
15. Спорт как инструмент идеологии и пропаганды. Disponibil: https://ehorussia.com/new/node/8630 (accesat: 06.06.2025).
16. BENSON, Tyler. The Role of Sports in The Soviet Union. Disponibil: https://blogs.bu.edu/guidedhistory/russia-and-its-empires/tyler-benson/ (04.06.2025).